

Пуйко В.М.

<https://orcid.org/0000-0002-4735-0484>

Національна академія внутрішніх справ

Христюк О.С.

<https://orcid.org/0000-0001-7223-2693>

Національна академія внутрішніх справ

Чугаєва Н.Ю.

<https://orcid.org/0000-0003-0086-205X>

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ДИНАМІКА ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ В УМОВАХ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Стаття присвячена вивченню динаміки рівня професійної спрямованості майбутніх психологів як інтегрального показника успішності освітньо-професійної соціалізації в умовах сучасного вищого навчального закладу. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю комплексного розуміння того, як освітнє середовище трансформує вихідну мотивацію вибору спеціальності у стійку фахову позицію, що є сутністю освітньо-професійної соціалізації. Метою статті є вивчення динаміки рівня професійної спрямованості студентів-психологів від першого до четвертого курсу та інтерпретація виявлених змін у контексті освітньо-професійної соціалізації. Для досягнення мети були поставлені завдання: здійснити теоретичний аналіз поняття «професійна спрямованість» у контексті соціалізації; провести емпіричне дослідження рівня професійної спрямованості студентів на різних етапах навчання; виявити закономірності її динаміки та визначити значення освітнього середовища як агента соціалізації. Теоретико-методологічні основи дослідження становлять принципи системного аналізу психічних явищ, положення про нерозривний зв'язок свідомості та діяльності людини, розуміння особистості як суб'єкта, що активно формує себе у взаємодії з соціальним середовищем, а також сучасні концепції освітньо-професійної соціалізації у вищій школі. У дослідженні задіяні такі методи: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, тестування, зокрема застосовано методику Т. Д. Дубовицької на визначення рівня професійної спрямованості студентів. Емпіричне дослідження проводилось серед 60 здобувачів ступеня «Бакалавр» за спеціальністю «Психологія» – студентів першого та четвертого курсів. Наукова новизна. У роботі виявлено позитивну динаміку рівня професійної спрямованості. Встановлено, що ця динаміка є інтегральним показником успішної освітньо-професійної соціалізації та свідчить про поступове прийняття студентами цінностей і норм психологічної спільноти. Висновки. Зростання рівня професійної спрямованості відображає трансформацію зовнішньої мотивації у внутрішню інтегровану фахову позицію, формування професійної ідентичності та розвиток професійної компетентності майбутніх фахівців. Практична значущість полягає у можливості використання виявлених закономірностей для проектування ефективного соціалізуючого освітнього середовища та розробки програм психологічного супроводу студентів.

Ключові слова: освітньо-професійна соціалізація, професійна спрямованість, професійна ідентичність, професійна компетентність, освітнє середовище.

Постановка проблеми. Освітньо-професійна соціалізація майбутніх психологів є складним поліаспектним процесом, у межах якого формуються професійна мотивація, ціннісні

орієнтації, ідентичність та готовність до фахової праці. Одним із базових інтегральних показників успішності цього процесу є рівень професійної спрямованості особистості, який відображає

глибину прийняття здобувачем вищої освіти професійної ролі та міру інтегрованості мотивів вибору спеціальності у цілісну фахову позицію. На відміну від мотивів вибору, що фіксують вихідні спонукання, професійна спрямованість характеризує динамічний результат соціалізуючого впливу освітнього середовища – ступінь, до якого студент прийняв цінності та норми психологічної спільноти. Вивчення динаміки цього показника від першого до четвертого курсу дозволяє отримати об'єктивну картину процесу освітньо-професійної соціалізації здобувачів вищої освіти за спеціальністю «Психологія».

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема професійної спрямованості та соціалізації здобувачів вищої освіти, у тому числі майбутніх психологів розглядається в роботах низки вітчизняних дослідників. Зокрема, Л. Коняєва та М. Шопша досліджують формування професійної ідентичності студентів-психологів на адаптаційному етапі соціалізації і підкреслюють, що цей процес передбачає поступове узгодження особистісних ресурсів із вимогами фаху [5].

С. Репетій, Є. Калюжна та інші вивчають особливості професійної самоідентифікації психологів і встановлюють, що розвиток рефлексії та усвідомлення перспектив є важливими чинниками формування стійкої фахової позиції [8]. О. Ляшенко аналізує становлення професійної ідентичності у майбутніх психологів у процесі навчання та показує, що цей процес проходить через кілька послідовних фаз – від романтизованого уявлення до реалістичного прийняття професії [6].

Питання ролі освітнього середовища як агента соціалізації розкривається в роботах Н. М. Дембицької, яка обґрунтовує, що освітньо-професійна соціалізація є процесом входження майбутнього фахівця у соціально-професійні відносини через засвоєння культури професійної спільноти та формування соціально-професійного досвіду [4, 7].

У свою чергу Ю. Швалб підкреслив принципово суб'єктний характер соціалізації: особистість не просто засвоює зовнішні норми, а активно конструює власну систему соціальних зв'язків і відносин, що принципово відрізняє цей процес від пасивного пристосування [11]. В. С. Штифурак, О. І. Шаманська та В. М. Педоренко розглядають психологію професійного становлення психолога-консультанта та наголошують, що в сучасних умовах формується нове розуміння фахівця-психолога як особистості, яка постійно розвивається й адаптується до викликів сучасності [12].

О. Танасійчук вивчає психологічні особливості професійного становлення і встановлює, що цей процес включає розвиток критичного мислення, здатності до самоаналізу та усвідомленого планування кар'єрних цілей [9]. Ю. Гитко аналізує аспекти професіоналізації майбутніх психологів і показує, що поєднання навчання, практики та саморозвитку є необхідною умовою ефективного становлення фахівця [3]. Разом з тим, вивчення динаміки рівня професійної спрямованості як інтегрального показника освітньо-професійної соціалізації залишається недостатньо розробленим у науковій літературі, що зумовлює актуальність цього дослідження.

Постановка завдання. Мета статті – вивчення динаміки рівня професійної спрямованості здобувачів вищої освіти – майбутніх психологів від першого до четвертого курсу та її інтерпретація в контексті освітньо-професійної соціалізації.

Теоретико-методологічні основи дослідження становлять принципи системного аналізу психічних явищ, положення про нерозривний зв'язок свідомості та діяльності людини, розуміння особистості як суб'єкта, що активно формує себе у взаємодії з соціальним середовищем, а також сучасні концепції освітньо-професійної соціалізації у вищій школі.

Методи дослідження. У дослідженні авторами використані такі загальнонаукові методи: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, тестування, зокрема застосовано методіку Т. Д. Дубовицької на визначення рівня професійної спрямованості студентів.

Наукова новизна. У роботі виявлено позитивну динаміку рівня професійної спрямованості. Встановлено, що ця динаміка є інтегральним показником успішної освітньо-професійної соціалізації та свідчить про поступове прийняття студентами цінностей і норм психологічної спільноти.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення поставленої мети вивчення динаміки рівня професійної спрямованості студентів нами було проведено емпіричне дослідження з вересня по листопад 2025 року, в якому взяли участь здобувачі вищої освіти освітнього ступеня «Бакалавр» за спеціальністю 053 «Психологія» загальною кількістю 60 осіб – здобувачі першого (n=30) та четвертого (n=30) курсів.

Для діагностики було застосовано методіку Т. Д. Дубовицької на визначення рівня професійної спрямованості студентів [1]. Методика базується на аналізі зовнішніх та внутрішніх мотивів, пов'язаних з професійним становленням, і дає

зможу диференціювати здобувачів вищої освіти за трьома рівнями: низьким (0–4 бали), середнім (5–13 балів) та високим (14–18 балів). На відміну від методик, що фіксують вихідні мотиви вибору фаху, ця методика вимірює інтегральний результат процесу освітньо-професійної соціалізації – глибину прийняття студентом фахової ролі та готовність до практичної реалізації обраного напрямку діяльності. Саме тому рівень професійної спрямованості виступає адекватним показником процесу освітньо-професійної соціалізації здобувачів вищої освіти – майбутніх психологів.

Отримані результати представлено в таблиці 1. Вони дозволяють оцінити не лише поточний стан професійних намірів здобувачів вищої освіти, але й простежити динаміку їхнього розвитку від початкового до завершального етапу навчання.

Таблиця 1

Порівняльна таблиця рівнів професійної спрямованості студентів 1 та 4 курсів (за методикою Т. Д. Дубовицької)

Рівень РПС	1 курс	4 курс	Динаміка
Низький рівень (0–4 бали)	10%	3%	↓ суттєве зменшення
Середній рівень (5–13 балів)	33%	11%	↓ зниження
Високий рівень (14–18 балів)	57%	86%	↑ значне підвищення

Дані таблиці 1 демонструють чітку позитивну динаміку розвитку професійної спрямованості здобувачів вищої освіти – майбутніх психологів у процесі навчання. Перехід від першого до четвертого курсу супроводжується суттєвим зниженням кількості студентів із низьким і середнім рівнями та значним збільшенням частки тих, хто досягає високого рівня професійної спрямованості.

Розглянемо особливості кожного рівня.

1. Низький рівень професійної спрямованості. На першому курсі показник низького рівня професійної спрямованості становить 10%, що є типовим для початкових етапів професійного самовизначення. Частина здобувачів ще не має сформованих чітких очікувань щодо психологічної діяльності, а їхній вибір може бути ситуативним або зумовленим зовнішніми чинниками – впливом батьків, доступністю спеціальності, відсутністю альтернатив. На четвертому курсі цей показник знижується до 3%, що свідчить про поступове відсіювання випадкових мотивів та формування вмотивованого ядра студентів, які реально пов’язують себе з обраним фахом. Така динаміка узгоджується з даними О. Ляшенко про

те, що початковий, нерідко романтизований, образ психолога поступається місцем реалістичній фаховій позиції [6].

2. Середній рівень професійної спрямованості. Середній рівень професійної спрямованості на першому курсі охоплює 33% здобувачів, що відповідає перехідному етапу – зацікавленість у фаху вже є, проте професійні наміри ще не стабілізувалися. На четвертому курсі ця частка скорочується до 11%. Таке зниження відображає перехід значної частини студентів до групи з високою спрямованістю, посилення усвідомленості вибору та поступове формування зрілої професійної ідентичності, що підтверджується дослідженнями С. Репетій та співавторів [8].

3. Високий рівень професійної спрямованості. На першому курсі частка здобувачів із високим рівнем професійної спрямованості становить 57%, що свідчить про початковий ентузіазм та суб’єктивну значущість фаху. На четвертому курсі цей показник зростає до 86% і відображає: поглиблене прийняття студентами психологічної ролі; готовність до практичної реалізації фахових функцій; сформованість стійкої мотивації працювати за обраним напрямком; усвідомлення своєї належності до психологічної спільноти. Це узгоджується з позицією Л. Коняєвої та М. Шопші, які підкреслюють, що на завершальному етапі соціалізації провідним стає процес узгодження особистісних ресурсів із вимогами фаху [5].

Виявлена позитивна динаміка рівня професійної спрямованості – від 57% до 86% здобувачів із високим рівнем професійної спрямованості – відображає не лише зміну мотиваційного профілю, а й глибший процес освітньо-професійної соціалізації особистості.

Відповідно до концепції Ю. Швалба, соціалізація є принципово суб’єктивним процесом: особистість активно конструє власну систему соціальних зв’язків, а не лише засвоює зовнішні вимоги [11]. Саме така суб’єктивна активність і відображається у зростанні рівня професійної спрямованості: здобувач вищої освіти дедалі більше виступає не об’єктом, а повноправним учасником власної освітньо-професійної соціалізації.

Зростання рівня професійної спрямованості у процесі навчання свідчить про поступове прийняття студентами професійних норм, цінностей і ролей психологічної спільноти, що є сутнісною ознакою успішної освітньо-професійної соціалізації, як її розуміє Н. М. Дембицька [4, 7]. Освітнє середовище закладу вищої освіти виступає тут активним агентом соціалізації, а не лише

простором передачі знань: воно забезпечує трансформацію зовнішньої мотивації у внутрішню інтегровану фахову позицію [2; 10]. Водночас відповідно до В. С. Штифурака та співавторів, роль освітнього середовища реалізується найповніше там, де забезпечується єдність академічної підготовки та практичного досвіду [12].

Паралельно з позитивною динамікою рівня професійної спрямованості відбувається формування двох взаємопов'язаних психологічних утворень:

По-перше, зростання рівня професійної спрямованості є індикатором розвитку професійної ідентичності: здобувач четвертого курсу чіткіше усвідомлює себе як представника психологічної спільноти, приймає її етичні стандарти та ідентифікує себе з обраним фахом [6].

По-друге, підвищення рівня професійної спрямованості є показником розвитку професійної компетентності у широкому сенсі – не лише як накопичення знань, умінь і навичок, а як готовності реалізовувати себе у фаховій діяльності, брати на себе відповідальність психолога-практика та діяти відповідно до вимог освітнього, а згодом і професійного середовища [8].

Таким чином, підвищення рівня професійної спрямованості є інтегральним показником ефективності освітньо-професійної соціалізації майбутніх психологів – індикатором, що поєднує мотиваційний, ідентифікаційний і компетентнісний виміри фахового становлення.

Висновки. Проведене емпіричне дослідження динаміки рівня професійної спрямованості майбутніх психологів дозволило зробити наступні висновки.

По-перше, виявлено чітку позитивну динаміку рівня професійної спрямованості: частка студентів із високим рівнем зростає від 57% на першому курсі до 86% на четвертому, кількість здобувачів із низьким рівнем суттєво скорочується – з 10% до 3%. Ця динаміка відображає успішне включення

студентів в освітнє середовище вишу як соціалізуючий простір, де відбувається трансформація зовнішньої мотивації у внутрішню інтегровану фахову позицію.

По-друге, зростання рівня професійної спрямованості є інтегральним показником розвитку професійної ідентичності майбутніх психологів: здобувачі вищої освіти четвертого курсу демонструють більш чітку самоідентифікацію з обраною спеціальністю, готовність до практичної реалізації фахових функцій та усвідомлення своєї належності до психологічної спільноти.

По-третє, отримані результати дають підстави розглядати освітнє середовище закладу вищої освіти як активного агента освітньо-професійної соціалізації, що забезпечує не лише передачу фахових знань, а й формування ціннісно-сислової основи майбутньої діяльності. Практикоорієнтоване навчання, психологічний супровід, освітній коучинг та профорієнтаційні заходи виступають системними чинниками, що посилюють внутрішню мотивацію та сприяють прийняттю студентами норм і цінностей психологічної спільноти.

Практична значущість результатів полягає в можливості їх застосування для виявлення здобувачів вищої освіти із низьким і середнім рівнем професійної спрямованості як групи ризику щодо процесу освітньо-професійної соціалізації, а також для обґрунтування спеціалізованих програм психологічного супроводу на ранніх етапах навчання.

Перспективами подальших досліджень є лонгитюдне вивчення динаміки рівня професійної спрямованості у межах групи студентів одного курсу, що дозволить отримати більш точну картину індивідуальних траєкторій освітньо-професійної соціалізації, а також аналіз впливу дистанційного й змішаного форматів навчання на темпи та якість формування професійної спрямованості здобувачів вищої освіти.

Список літератури:

1. Бондарчук О. І., Москальова А. С., Нежинська О. О., Прокопенко О. А. Психологічна підготовка керівників закладів освіти до профорієнтаційної роботи з учнівською та студентською молоддю : спецкурс для слухачів очно-дистанційної форми навчання в системі післядипломної педагогічної освіти. Київ : НАПН України, Ун-т менедж. освіти, 2013. 40 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/709747/1/%D0%A1%D0%BF%D0%B5%D1%86%D0%BA%D1%83%D1%80%D1%81_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%94%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F.pdf
2. Власова О. І., Семиченко В. А., Пашенко С. Ю., Невідома Я. Г. Психологія вищої школи / за ред. О. І. Власової : підручник. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2015. 405 с.
3. Гитко Ю. Аспекти професіоналізації майбутніх психологів в процесі підготовки до професійної діяльності. *Психологічний журнал*. 2021. № 6. С. 15–22. DOI: <https://doi.org/10.31499/2617-2100.6.2021.229289>
4. Дембицька Н. М. Структурно-функціональна модель соціально-психологічного забезпечення

економічної соціалізації молоді. Соціально-психологічне забезпечення економічної соціалізації молоді : монографія / за ред. Н. М. Дембицької. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2018. С. 36–43. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/712474>

5. Коняєва Л., Шопша М. Професійна ідентичність студентів-психологів на адаптаційному етапі професійної соціалізації у закладі вищої освіти. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Психологія. 2024. № 2 (63). С. 5–16. DOI: <https://doi.org/10.32689/maup.psych.2024.2.1>

6. Ляшенко О. Особливості становлення професійної ідентичності в майбутніх психологів у процесі навчання. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки*. 2021. Вип. 16 (61). С. 52–61. DOI: [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2021.16\(61\).05](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2021.16(61).05)

7. Психологічні механізми економічної соціалізації молоді в умовах трансформації суспільства : монографія / Н. Дембицька, І. Зубіашвілі, О. Лавренко, Т. Мельничук ; за ред. Н. Дембицької, О. Лавренко. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2024. 209 с.

8. Репетій С., Калюжна Є., Миколенко Н., Лісова Н., Фесюк Д. Особливості професійної самоідентифікації особистості психолога. *Věda a perspektivy*. 2025. № 2(45). С. 260–271. DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2025-2\(45\)-260-271](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2025-2(45)-260-271)

9. Танасійчук О. Психологічні особливості професійного становлення майбутніх психологів. *Проблеми сучасної психології*. 2020. Вип. 48. С. 253–271. DOI: <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2020-48.253-271>

10. Чугаєва Н. Ю. Психологічні особливості педагога-наставника як умова ефективної соціалізації студентів : монографія. Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2017. 200 с.

11. Швалб Ю. М. Психологічні механізми соціалізації особистості в онтогенезі : монографія. Харків, 2020. 214 с.

12. Штифурак В. С., Шаманська О. І., Педоренко В. М. Психологія професійного становлення психолога-консультанта : монографія. Вінниця : ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2021. 226 с.

Puiko V.M., Khrystiuk O.S., Chuhaieva N.Yu. DYNAMICS OF PROFESSIONAL ORIENTATION OF FUTURE PSYCHOLOGISTS IN THE CONDITIONS OF EDUCATIONAL AND PROFESSIONAL SOCIALIZATION

The article examines the dynamics of the level of professional orientation of future psychologists as an integral indicator of successful educational and professional socialization. The relevance of the study is determined by the need to understand how the educational environment transforms initial motivation into a stable professional stance. The purpose of the article is to study the dynamics of the level of professional orientation of psychology students from the first to the fourth year and to interpret the identified changes in the context of educational and professional socialization. The theoretical and methodological foundation of the study is based on the principles of systemic analysis of psychological phenomena, the idea that consciousness and human activity are closely connected, the understanding of personality as a subject who actively shapes themselves through interaction with the social environment, and contemporary concepts of educational and professional socialization in higher education. The study employed general scientific methods and the psychodiagnostic methodology for determining students' level of professional orientation (T. D. Dubovytska). The empirical study involved 60 bachelor's degree students majoring in Psychology – first- and fourth-year students. Scientific novelty. A positive dynamic in the level of professional orientation was identified. This dynamic reflects the gradual acceptance of the values and norms of the psychological community as the essence of educational and professional socialization. Conclusions. The growth of professional orientation reflects the transformation of extrinsic motivation into an internally integrated professional stance, the formation of professional identity, and the development of professional competence of future specialists. The practical significance of the study lies in the possibility of applying the identified patterns to the design of an effective socializing educational environment and the development of psychological support programmes for students.

Keywords: *educational and professional socialization, professional orientation, professional identity, professional competence, educational environment.*

Дата першого надходження статті до видання: 26.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 19.05.2026